

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
БОРШОВСЬКОГО ОЛЕГА ІГОРОВИЧА
«РОЛЬ РІЧКИ В АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОМУ РОЗВИТКУ МІСТА
(НА ПРИКЛАДІ М. УЖГОРОД)»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 191 - «Архітектура та містобудування»

Річка, як природний елемент, відіграє важливу роль у архітектурно-просторовому розвитку міст, впливаючи на їх урбаністичне середовище та формуючи топографічний, соціокультурний та екологічний контексти. Цей важливий елемент природи стає невід'ємною частиною міського ландшафту, визначаючи його характер і функціональне призначення. Річка в міському просторі займає значне місце, що робить її ключовим композиційним елементом, а її ландшафтні особливості обумовлюють вигляд та структуру міста, створюючи унікальний код ідентичності.

Вказане вище підкреслює важливість досліджень значимості річки, як ключового елемента архітектурно-просторового розвитку міста, та її впливу на життя мешканців - саме цьому присвячене дисертаційне дослідження Олега Ігоровича.

Актуальність обраної теми дослідження визначається необхідністю розробки нових теоретичних підходів та практичних рекомендацій щодо розвитку прибережних зон в умовах сучасної економіки, де економічні та культурні тенденції призводять до перегляду ролі застарілих промислових факторів у формуванні міст та акцентуванні уваги на розвитку невиробничих секторів. Це спонукає до активного використання природних ресурсів, зокрема прибережних територій, як важливих елементів структури міста.

В якості **мети наукової роботи** автор зазначив обґрунтування теоретичних підходів та практичних методів розробки комплексу архітектурно-планувальних заходів, скерованих на розвиток прирічкових територій Ужгорода як визначного містоутворюючого комплексу.

Відповідно до поставленої мети були сформульовані наступні **завдання**: визначення сучасних підходів та архітектурно-містобудівних тенденцій, передумов змін, потенціалів розвитку та закладання нових функцій в межах прирічкових територій міст; аналіз світового та вітчизняного досвіду трансформацій прирічкових територій та їх вплив на розвиток міст; удосконалення методики аналізу архітектурно-планувальної структури прирічкових територій та її впливу на ідентифікацію міста; визначення особливостей розвитку прирічкових територій м. Ужгород, формування підходів до стратегічного розвитку та планувально-просторової організації прирічкових територій Ужгорода на основі визначеного потенціалу території; обґрунтування методів та практичних рекомендацій щодо вдосконалення

архітектурно-планувальних рішень прирічкової території Ужгорода з огляду на положення міста та його стратегію розвитку.

Об'єктом дослідження представленої роботи є «міста з річками», їх прирічкові території з особливим прикладом міста Ужгород, а **предметом дослідження** виступають основні характеристики архітектурно-просторової структури прирічкових територій Ужгорода. В якості **меж дослідження** автор визначає територію міста Ужгород з особливим розглядом прирічкових територій вздовж р. Уж.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Представлене дисертаційне дослідження базується на результатах ретельного аналізу нормативно-правових документів, як у сфері архітектурно-містобудівної діяльності України, так і у сфері міжнародних програм, стратегій та конвенцій; ґрунтується на науково-теоретичних основах та на базі практичного проектного досвіду вітчизняної та закордонної архітектурно-містобудівних шкіл; на дослідженні факторів та встановленні сучасних тенденцій щодо архітектурно-просторової організації просторів з урахуванням річки, як ключового елементу міського каркасу. Слід зазначити, що ступінь достовірності результатів дослідження обумовлено їх підтвердженням та апробацією на наукових та науково-практичних конференціях, а також публікаціями автора у фахових та міжнародних виданнях.

Особливо вагомим внеском стала участь автора у підготовці опорних планів та розробці окремих розділів проектної документації з просторового планування території міста Ужгород для об'єктів планового та експериментального проектування рекреаційної сфери. Хотілось би звернути увагу, що подана до розгляду наукова робота є підсумком наукових досліджень та проектної практики Олега Ігоровича у якості архітектора та головного архітектора проєктів, зокрема проєкту «Будівництва регулярної споруди на річці Уж у місті Ужгород», (район Боздоського парку) Закарпатської області (2021-2022 рр.). Автором проведено містобудівне обґрунтування, а також аналіз функціональної організації та візуально-ландшафтних зв'язків на прирічкових територіях м. Ужгород для «Великої промислової зони на сході», «Великого Галагова», «Свепомочі», «площі Петефія», «Радванки» та ін., а відповідні проєкти подано у дисертації в якості ілюстративного матеріалу. Основні рекомендації дисертаційного дослідження були впроваджені автором у «Стратегію розвитку Ужгородської міської територіальної громади до 2030 року» (2023 р.), при виконанні проектної документації «Внесення змін до генерального плану міста Ужгород» (2023 р.), що підтверджує цінність поданої на розгляд роботи.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що автором було удосконалено методику аналізу архітектурно-просторової структури прирічкових територій та впливу річки на ідентифікацію міста; досліджено

сучасні архітектурно-містобудівні тенденції з розвитку прирічкових територій міст; визначено особливості розвитку прирічкових територій м. Ужгород; запропоновано моделі стратегічного розвитку (планувально-функціональної організації) прирічкових територій Ужгорода, а також розроблено механізми містобудівного розвитку Ужгорода в межах басейну р. Уж, зокрема принципи планувально-функціональної організації прирічкової території Ужгорода з огляду на стратегію його розвитку.

Повнота викладу матеріалу за темою дисертаційного дослідження підтверджується 9-ма опублікованими працями: 2 – у наукових фахових виданнях України; 2 – у наукових періодичних виданнях іншої держави, що входять до міжнародної наукометричної бази даних Scopus; 5 тезами у матеріалах науково-практичних конференцій.

Оцінка змісту та висновків дисертаційного дослідження. Подана на розгляд дисертація складається із розширеної анотації українською та англійською мовами, переліку скорочень та термінів, вступу, чотирьох розділів з висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (264 найменування) та п'яти додатків (86 сторінок, з яких 6 сторінок займають акти впровадження). Обсяг основної частини дисертації - 186 сторінок, графічна частина роботи складає 133 сторінки (у тому числі 76 сторінок у додатках). До структури дисертації зауважень немає.

Перший розділ «Теоретичні основи дослідження впливу річок на формування архітектурно-просторової структури міст» присвячено вивченню питань дослідження в фундаментальних працях української містобудівної школи та роботах зарубіжних вчених, пошуку точок дотику між різноманітними галузями наукового знання, що висвітлюють аспекти архітектурно-просторової структури міст, розташованих на річці. Розділ скеровано на аналіз рівня вивченості наукової теорії за темою дослідження, виявлення та систематизацію підходів до розвитку прирічкових територій, узагальнення відповідного практичного вітчизняного та світового досвіду, визначення сучасних тенденцій, підходів та принципів ідентифікації міських просторів через акваторію.

Аналіз джерельної бази дав змогу сформулювати низку вимог, що ставляться до прирічкових територій, а саме їх роль в якості ресурсного потенціалу міської тканини (с. 36-39), стійких міських структур (с. 44-48), та об'єктів екологізації міського середовища (с. 40-43); дослідити соціально-економічні умови (с. 48-51), а також функціональні та архітектурно-планувальні особливості (с. 51-57). Слід зауважити, що автор достатньо глибоко вивчає поставлене питання за багатьма обраними напрямками, але не резюмує досліджений матеріал та не дає висновків за його аналізом. Оскільки саме аналізу матеріалів відведена значна частина розділу (с. 30-61), стисле підбиття висновків за проведеним аналізом було би доречним.

Автором приділено значну увагу дослідженню зарубіжного (с. 62-77) та вітчизняного досвіду (с. 78-98) формування міст під впливом річок. У відповідних підрозділах досліджено стан прирічкових територій, характер взаємодії міст з акваторією в розрізі історичних етапів їх розвитку, розглянуто проєктну еволюцію облаштування річок та прирічкових територій, розкрито практичні методи та проєктні підходи. Представлена у підрозділах інформація здатна стати підґрунтям для формування зведеної таблиці з виявленням основних рис та характеристик прирічкових територій, на базі якої було би можливо побудувати пофакторне порівняння між містами України та закордонними прикладами у характері землекористування їх прирічковими територіями, аналізі функціонально-планувальних структур, відносно охоронних статусів територій та ін. Такий аналіз дозволив би виявити конкретні співпадіння та можливі зони зростання.

Важливим висновком розділу стало визначення автором базових принципів розвитку прирічкових територій, соціокультурних та функціонально-планувальних аспектів, а також виявлення архітектурно-планувальної проблематики щодо прирічкових просторів міст України, яка криється у фрагментарності в підходах до модернізації урбанізованих прибережних територій, їх неоднорідності та обмеженості в доступі до води.

Другий розділ «Методичні підходи до дослідження архітектурно-просторового розвитку прирічкових територій міст» автор присвячує розробці загальної методики дослідження та формуванню відповідного методологічного апарату. Методологічне підґрунтя дослідження будується на базі сучасних фундаментальних робіт у сфері архітектури та містобудування, а загальна методика послідовно залучає загальнонаукові та спеціальні методи (с. 113).

У своїй роботі автор застосовує системний, структурно-функціональний, басейновий та ландшафтно-екологічний підходи, що в подальшому дозволило йому, сформулювавши чіткі межі дослідження, виявити в означених межах 12 ландшафтно-просторових одиниць, дослідити доступність територій у зоні впливу річки, візуально-ландшафтні зв'язки, культурну цінність, а також визначити функціональну структуру прирічкових територій відносно специфіки їх використання (с. 108-112). До виявлених ландшафтно-просторових одиниць, які формують прирічкову територію м. Ужгород, автором задіяно пофакторний аналіз.

Цінним надбанням методологічного апарату є застосування автором методу натурних обстежень із залученням експертної групи, що дозволило дослідити фактичний стан міської тканини та культурологічний міський ландшафт з оцінкою його якісних властивостей.

У третьому розділі «Особливості розвитку прирічкових територій Ужгорода» автор обґрунтовує містоутворюючу роль р. Уж та особливості водного режиму басейну Ужа, описує природно-кліматичні особливості

прирічкових територій та специфіку їх розвитку, зазначає етапи розвитку міста Ужгород, його функціональну та просторово-планувальну організацію прирічкових територій.

Цікавим надбанням розділу стало узагальнення періодизації планувально-просторового розвитку Ужгорода (с. 130). Автор виділяє шість етапів планувально-просторового розвитку міста та зазначає їх характеристики. Текстовий матеріал супроводжується ілюстраціями: історико-архітектурним опорним планом міста Ужгород, картографічними матеріалами розвитку планувальної структури міста Ужгород, ретроспективою локацій міста, панорамними видами тощо (с. 131-139). Узагальнення історичних етапів дало змогу побудувати «реконструкцію етапів» розвитку планувальної структури Ужгорода, яка лягла в основу подальших досліджень автора (табл. 3.9).

У даному розділі автор аналізує просторово-планувальну доступність прирічкових територій, візуально-ландшафтні зв'язки і культурну цінність прирічкових територій міста Ужгород. Автором було виявлено низку дисгармонійних домінант та деструктивних архітектурних об'єктів, а також прикладів невідповідного функціонального використання прирічкових територій (виробничі та комунально-складські зони при набережній), що знижують якість цих просторів та позбавляють їх ідентичності.

Слід зауважити, що матеріали підрозділу викладено змістовно та переконливо, в тому числі й в графічній частині, не дивлячись на те, що графічні зображення у табл. 3.10, 3.11, 3.12, 3.13 подані занадто дрібно, а їх матеріали дублюють рис. 3.2, 3.3, 3.5, 3.8, відповідно; зображення «Схема комплексного аналізу прирічкових територій Ужгорода» протягом розділу подається чотири рази у рис. 3.1, 3.4, 3.6, 3.8 без істотних змін. На нашу думку, більша увага автора до графічної подачі полегшила би сприйняття матеріалу, утім на загальну якість дослідження це не впливає.

У четвертому розділі «Принципи і практичні рекомендації містобудівного розвитку прирічкових територій міста Ужгород» автором зазначено стратегію та плани перспективного розвитку прирічкових територій міста та надано практичні рекомендації щодо їх реалізації.

Так, у підрозділі 4.1. «Стратегія та плани просторового розвитку прирічкових територій у містобудівній документації Ужгорода», автором було встановлено, що детальний план території (ДПТ) лише закріплює дефрагментацію прирічкових територій без взаємодії з річкою Уж. Автор наголошує на важливості імплементації прирічкових територій як цільового комплексу у систему містобудівної документації, що допоможе зберегти ідентичність міста (с. 194-198).

У розділі запропоновані принципи архітектурно-просторового розвитку прирічкових територій (с. 207-208), зокрема «принцип диверсифікації», «принцип комплексності», «принцип відкритості», «принцип системності», «принцип пріоритетного розвитку». Разом з тим, узагальнення обраних

принципів для розвитку прирічкових територій, зазначених у табл. 4.16 не дають повноту розуміння щодо роботи цих принципів у конкретній містобудівній ситуації. На наш погляд, було би доречно сформувавши низку ілюстрацій з метою висвітлення зазначеного питання.

У розділі зазначено, що розвиток та збереження прирічкових територій доцільно проводити через систему кластерів, спрямованих на розвиток функцій, вказаних у стратегії міста: від точкових до лінійних, чи районної локалізації. Автор вказує, що у місті Ужгород діють успішні моделі стихійної, сезонної та епізодичної кластеризації, на які можна опиратися як на пілотні проекти. Разом з тим, автор не подає такі приклади кластерів графічно.

Безумовним надбанням розділу є пропозиції автора щодо створення «Комплексного плану управління прирічковими територіями» як окремого документу до генерального плану міста. На думку автора, цей документ сприятиме гармонійному розвитку прирічкових територій, оскільки має регламентувати режим використання територій, пріоритетність збереження пам'яток, місцеві правила забудови прирічкових територій, бачення формування «річкових фасадів»; доступність до води та насиченість елементами вело-пішохідної інфраструктури, прозорість у формуванні вихідних даних для конкурсів на забудову та ін. Надані дисертантом рекомендації науково обґрунтовані і мають, безумовно, чимале практичне значення.

Слід відзначити безсумнівні сильні риси роботи, головною з яких є практична проектна діяльність автора, що знайшла своє відображення у представленому дослідженні. Значний практичний досвід та глибоке знання теми дали автору змогу провести кваліфіковані дослідження архітектурно-просторових характеристик прирічкових територій м. Ужгород, результати яких, безумовно, мають наукову цінність.

Кожний розділ роботи має висновки, а загальні висновки завершують дослідження.

Загалом, позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаємо за необхідне зазначити певні **дискусійні положення та зауваження** до поданої дисертаційної роботи.

1. У підрозділі 1.1 «Теоретичні підходи до дослідження архітектурно-просторової організації прирічкових територій» (с. 30-61) автором перелічені численні прізвища науковців, на роботи яких автор базує власне дослідження. Утім, автор лише поєднує дослідників за напрямками їх робіт і відповідних наукових пошуків та ніяким чином не виділяє на що саме він спирався. Також не подано аналіз щодо повноти вивчення українською містобудівною школою питань, які досліджує автор.

2. Дискусійним, на нашу думку, є вибір автором міст щодо аналізу відповідних якісних та просторових характеристик. Так, у підпункті «Річка як засіб самоідентифікації міста» (с. 57-61) підрозділу 1.1 «Теоретичні підходи до

дослідження архітектурно-просторової організації прирічкових територій» автор в якості прикладів обрав такі міста як Копенгаген, Гамбург, Осло та Мальме, серед яких лише Гамбург розташовано на річці (р. Ельба): хоча автор вказує, що розглядав зазначені приклади у більш широкому значенні, використовуючи формулювання «надводні території», на нашу думку авторіві, з одного боку, було слід обрати більш актуальні приклади саме за темою свого дослідження, а з іншого - дати визначення введеному терміну «надводні території» та означити межі даного поняття.

Іншим прикладом матеріалу, який ілюструє подане зауваження є підрозділ 1.2 «Зарубіжний досвід формування міст під впливом річок» (с. 62-77), де автор розглядає в якості прикладів такі міста як Грац (Австрія), Кошице (Словаччина), Вроцлав (Польща) та Ляйпціг (Німеччина), і якщо до вибору міст Грац та Кошице питань немає, то цікаво на що покладався автор, розглядаючи Вроцлав та Ляйпціг, оскільки ці міста розташовані на річках Одра та Пляйсе, відповідно, з нехарактерним для гірських річок водним режимом та мають інші умови рельєфу, непритаманні функціонально-планувальним умовам м. Ужгород. На нашу думку, авторіві слід було обирати приклади, які більш характерні саме для його меж дослідження.

3. У підрозділі 2.2 «Методика дослідження прирічкових територій міста Ужгород» (с. 104-115) автор зазначає використання «урбаністичного аналізу» та спирається на наукову працю Кевіна Лінча «Образ міста» (с. 107), побудовану на залученні прикладних урбаністичних методів в процесі аналізу міської тканини, але не розкриває жодного з методів урбаністики, задіяних автором у ході свого дослідження. Також у підрозділі автором зазначено «проведення багатофакторної оцінки прибережного ландшафту» (с. 106), проте не надано відповідний перелік факторів. За матеріалами вступу у дослідженні задіяно спеціальний архітектурний метод наукового пізнання, а саме «моделювання просторового розвитку прирічкових територій» (с. 28), який не розкрито у методології. На нашу думку, авторіві було слід ширше розкрити застосування використаних ним методів, а не лише їх перелічити, а також залучити до дослідження більше спеціальних наукових методів, що надало би більшої достовірності науковим результатам представленої на розгляд роботи.

4. У підрозділі 3.6 «Культурна цінність прирічкових територій Ужгорода як засіб самоідентифікації міста» (с. 171-179) автор спирається на натурні обстеження прирічкових територій (із залученням групи експертів) та на дані історико-архітектурного опорного плану, розробленого Науково-дослідним інститутом пам'яткоохоронних досліджень (с. 171). Однак, «культура» - більш широке поняття, яке разом з матеріальним контекстом має і певну духовну рису, що формує «характер місця». На нашу думку, залучення методів взаємодії з соціумом (загальні методи анкетування, опитування, інтерв'ю, спеціальні методи «go-along», ментального картування, феноменологічного аналізу та ін.)

дозволило би поглибити аналіз та дослідити територію не лише з точки зору експерта-архітектора, але й з урахуванням сприйняття середовища містянами.

Зазначені зауваження принципово не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка виконана на високому професійному рівні. Дисертація є змістовною, побудована на фундаментальній джерельній основі та базується на власному науково-практичному досвіді автора.

ВИСНОВОК

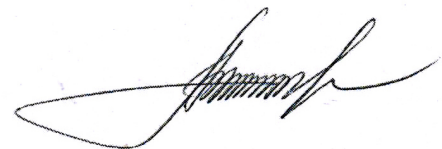
щодо дисертаційного дослідження

Дисертація Боршовського Олега Ігоровича «Роль річки в архітектурно-просторовому розвитку міста (на прикладі м. Ужгород)» є завершеною, самостійно виконаною роботою, в якій отримано нові наукові результати, що в сукупності вирішують завдання дослідження; висновки та рекомендації у дисертації сформульовано ґрунтовно і переконливо; робота отримала належне висвітлення у наукових фахових виданнях та науково-практичних конференціях, вона має практичне значення та наукову цінність. Робота відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом №40 Міністерства освіти та науки України від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 31.05.2019) та Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії...» (зі змінами №341 від 21.03.2022), а її автор, Боршовський О. І., заслуговує присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 - «Архітектура та містобудування» в галузі знань 19 – «Архітектура та будівництво».

Офіційний опонент:

кандидат архітектури, доцент;

доцент кафедри архітектурного
проектування та містобудування
Придніпровської державної академії
будівництва та архітектури

I. О. Мерилова

Підпис I. О. Мерилової засвідчую:

Учений секретар
Придніпровської державної академії
будівництва та архітектури,
к.т.н., доцент

А. М. Гайдар